

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — **Előfizetési ár** egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — **Hirdetések díja** száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. **Melléklési díj** minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Folytatás.)

Hát nálunk indokolható-e, szükséges-e a polgári házasság behozatala?

Ezen kérdésre határozott igennel kell válaszolnunk. Indokolható és szükséges a közérkölciség, a netalán született gyermekek nevelése, jóléte szempontjából. — Hazánkban is számtalan család siratja boldogságát — vagy épen erkölcsi alásüllyedtségét szerencsétlen házassága felbonthatatlansága miatt.

S ha mégis némelyek a szerencsétlen és sok erkölcstelenségre vezető viszonyt szét akarják tépni meggyőződés nélkül, szükségből vallást változtatnak, a vallással játékot üznek, a vallás méltóságát, fenségét megalázzák. — A vallás legyen szigorú, határozott meggyőződésünk összesége az isteni dolgok felől, nem pedig bizonyos nekünk alkalmazható törvény kijátszására szolgáló eszköz. — A polgárok jóléte és erkölcisége kihatván az állami életre is, igen természetes, hogy a szerencsétlen de felbonthatlan házassági viszonyok hátrányai az államot is sújtják, azért az állam érdekében előnyösnek látszik a polgári házasság.

Sőt minthogy szorosán véve az egyházak nem követelhetnek egyebet, mint a házasságok megáldását, Isten nevében megszentelését, — annál fogva az államnak az egyházakkal szemben kívánatos szabadsága is követeli a polgári házasság behozatalát.

Üdvösséges az államban az egységes törvényhozás a fenforgó ügyben, mert a felekezetek nemcsak általában a házasság fogalmára, s annak érvényességére nézve, de az egymással házassági viszonyra léphető rokonok vérségi fokainak megállapítására nézve is különböznek, — mely különbözőség sok netalán boldoggá lehető két sziv egyesülését, sok szerencsés család alakulását gátolja meg.

Az állam követelheti a törvényhozást, meg-

kötést és biráskodást a házassági ügyekre nézve nálunk úgy mint másutt, mert bár a házasságban vallási és erkölcsi mozzanatok vannak egyiránt, az mégis az ember földi viszonyait és érdekeit érinti kiválóbb mértékben. — Kivánatos a polgári házasság a felekezetek békeségeért is, mely nem egyszer zavartatik fel ott, hol a vegyes házások türelmetlen vagy tán goromba lelkiatyákkal kénytelenek hivatalos viszonyba lépni; egyszóval kívánatos a vegyes házasságból származható különböző kellemetlenségek és surlódások elkerülhetéseért.

A tiszántuli egyházkerület még 1867. évi decz. 1—3 napjain Debreczenben tartott gyűlésében az 1848. évi vallásügyi törvény részletezéséről szóló véleményében határozottan a polgári házasság behozatala mellett nyilatkozik. A véleménynek ide vonatkozó részét jónak látom ezennel ide iktatni:

„Társadalmi életünkben aligha van valami égetőbb szükség, mint a nagyfontosságú házassági ügynek szabadelvű és igazságos törvények általi szabályozása. Kivánná, sőt sürgetve kívánja ezt mind a családok nyugalma, mind a felekezeteknek egymás között s az állammal békessége, mind a lelkipásztori hivatal s a mindezeknél sok tekintetben több, — az erkölcisége érdeke.

A vegyes házasságról, az általunk követett sor szerint, később lesz szó s itt csak az államhozi viszonyt érintjük meg a házassági ügyeket illetőleg.

A vizsás helyzet lényege jelenleg abban áll, hogy mind az állam, mind a felekezetek törvényhozók a házassági ügyben, és pedig a nélkül, hogy hatalmuk határai kellőleg kijelölve volnának. Innen van, hogy az oly absolut államkormány, — mint a milyen az ausztriai mindig volt, — mint a milyen alatt a közelebbi évtizedek folyamán mi is éltünk, igen sok különféle szabályait és akadályait állítá fel a házasságnak, miáltal különösen a szegények törvényes házasságra lép

hetését megnehezíté, a törvénytelen házasságok számát szaporítá, s a közerkölcsiséget évtizedekre aláásta és megrendítette. Minthogy más részről a felekezetek legtöbb esetben feltétlen hűséggel fogadták az államkormány házasságügyi szabályait, a melyeknek szövevényeiben való eligazodás, s általában a házassági ügyekben a legfontosabb dolgoknak megvizsgálása s magának a lényegnek — a házasság megkötésének végrehajtása s a mindezekről felelősség elvégre is az egyes lelkipásztorokra nehezült: innen lőn, hogy ezek, különösen nagyobb helyiségekben s városokban oly teendőikkel terheltettek, melyek őket sokszor mintegy bürokratakká aljasították, hallgatóikkal kellemetlen viszonyba hozták, legfőbb és legnemesebb tisztókban, az evangéliomnak buzgó és hatályos hirdetésében és az ehhez szükséges folytonos önképzésben mindenkor gátolták.

Mindezen bajokon — ideértve még a vegyes házassági kellemetlen surlódásokat is, — gyökeresen nem segítene egyéb, mint a polgári házasság törvényes behozása, mit az országgyűléstől óhajtva várunk is. Ekkor aztán a vallás szolgáira tisztán a vallásiak néznek, mint p. o. a házasságra lépni kívánók komoly intése, figyelmeztetése; a polgárilag már a házasságra lépetteknek az Isten nevére való ünnepélyes megeskete és megáldása. Ha azonban ezen reform keresztülvitele nem sikerülne: kénytelenek vagyunk azon utra lépni, a melyre bennünket az ügy eddigi történeti fejleménye utal s melyet 1848-iki elődeink is követtek, hogy t. i. kívánjuk a házassági törvényesékeknek minél előbbi felállítását, a háromszori kihirdetés, s vérségi és sógorsági akadályok alóli fölmentésnek egyházi felsőség általi gyakorlását s általában mindazt, mivel e tekintetben erdélyi református hitfeleink birnak s mire nekünk is az alapot már az 1791. 26-ik törvényezikk és budai zsinat kánonai letették.“

A polgári házasság mily alakban volna nálunk behozható?

Nem ok nélkül tettem fel e kérdést, mert sokan óhajtják, szükségesnek tartják ugyan azt, de az alakra nézve eltérnek egymástól, pedig itt az alak igen nagy jelentőségű. A polgári házasságnak 3 alakja van, u. m. a kötelezett, a tetszés szerinti és a szükségbeli polgári házasság. Az első vagy a kötelezett polgári házasság szerint mindenki a polgári hatóság előtt köti meg a házasságot s csak legfeljebb azután fogadja az egyház áldását; a tetszés szerinti polgári házasság sze-

rint kinek-kinek szabadságában áll a polgári vagy az egyházi hatóság előtt tenni le a házassági esküt; s végre a szükségbeli polgári házasság az, midőn a házasságra lépni kívánók dogmatikai nézetek miatt (p. o. nálunk zsidók és keresztyének között előjöheto esetekben) egyházilag összeadhatók nem vólnának, jogukban áll a polgári hatóság előtt kötni érvényes házasságot.

Ha indokolható és szükséges a polgári házasság behozatala, akkor annak csak egyetlen egy alakja, a kötelező polgári házasság által lehet czélt érni, és pedig oly polgári házasság által, mely elbontható, ha a házassági törvényben kitűzött feltételeknek a házasok által elég nem tétetett, vagy a jó házasság kellékei meg nem őriztettek; oly polgári házasságot ellenben, mely alól az egymást végkép meggyűlölt, egymást csak epesztő házasfeleket feloldozni nem lehet, nem óhajtók. Ilyen feloldozhatlan polgári házasságnál az egyházi házasságot százszor jobban óhajtóm és becsülöm; — mert hiszen a polgári házasságot erkölcsi tekintetből inkább az indokolja, hogy a névszerint házasfelek sem gonoszul együtt lakni sem erkölcstelen különéletet folytatni nem kénytelenek, hanem elválhatnak, nem pedig az, hogy a különböző felekezetűek szabadabban léphetnek házasságra, mert nem a bemenetel, hanem a kijövetel a nehéz abból. Minket pedig keresztyéneket alig érdekelhet valami jobban, mint felebarátaink erkölcsileg ép és általában boldog élete.

Ha a házasságra nézve a ker. felekezetek a protestánsokkal egyező értelemben volnának, akkor a polgári házasság kérdése nem kísértene. — Akkor a törvényhozás és biráskodás az államnál, a házasság megkötése és megáldása az egyháznál maradhatna.

Ki lehet mondani nyiltan, hogy a polgári házasság csak a kath. házassági dogma kényszerű születte. A tetszés szerinti polgári házasságot is azért nem pártolom először, mert a jóhiszeműleg egyházi házasságra lépők a később köztök kitörhető viszályok s a legnagyobb mérvű gyűlölet miatt sem bonthatják fel gyötrő viszonyaikat, s így a tetszés szerinti házassággal a czél elérve nem lesz; de nem pártolom azért sem, mert a mellett a felekezetek közti minden lehető surlódás teljes bőségben virágozhatik. —

A szükségbeli polgári házasság a legkevésbé helyeselhető. Mikor is van ennek helye? Akkor a mikor dogmatikai okok miatt tagadtatnék meg a házasság megkötése.

Tudom, hogy a r. kath. egyház dogmája tilmazza a nem katholikussal való házasságra lépést, de azért nolens volens meg is köti, érvényességét pedig a végrehajtott házasságnak mindenkor elismeri, — különben nem is volna pl. nálunk annyi vegyes házasság; a keresztyén és nem keresztyén polgárok közti vegyes házasság nálunk eddig tilos és lehetetlen volt. Szorosan véve hát a szükségbeli polgári házasság főleg az ilyenek érdekében volna. — Azonban a szükségbeli polgári házasság — tekintve még a keresztyéneknek a nem keresztyén felekkel való házasságra lépés iránti idegenkedését is, nem segítene semmit, s nem lenne egyéb egy tárgyaltan törvénynél. — Ugyanazon okból állítom ezt, a melylyel némelyek a szükségbeli polgári házasságot mint egyedül helyest és indokolhatót pártolják, t. i. hogy az elenyésző kisebbség szükségeért a nagy többség érdekeit és érzelmeit ne sértsük meg, s általában egy félszeg rendszert egy másik félszeg rendszerrel ne helyettesítsünk.

Deák Ferencz is a vallásszabadságról 1873. június 28. napján tartott híres beszédében a kötelező polgári házasság mellett nyilatkozik, ekképen:

„A polgári házasság nézetem szerint, abszolúte nem vallási, hanem tisztán polgári kérdés. — A két mód közül, melyet eddig követtek, az egyik az engedélyezett polgári házasság, a másik a kötelező. Nem tehetek róla, én az elsőt: a facultativ polgári házasságot nem tartom logikai alapon nyugvónak, nem tartom helyesnek, és magára az egyházi rendre is sértőbbnek tartom, mint a kötelezőt. Mert ha nyersebb nyelven mondanók ki a facultativ polgári házasságról szóló törvényt, ez annyit tenne, hogy az állam azt mondja alattvalóinak: Fiaim, ha házasodni akartok, menjetek papjaitokhoz, adjanak ők össze benneteket, de ha azok össze nem adnak titeket, [akkor jőjjetek hozzám, majd összeadlak én. Ellenben a kötelező polgári házasság egészen más. Ott az állam azt mondja, hogy a polgári házasság nemcsak egyházi szertartás, hanem polgári szerződés, és pedig a legfontosabb, mely alapja a legitimitásnak, a successiónak stb. Én tehát mint állam megkivánom, hogy ezen polgári szerződés előttem köttessék; annak egyházi részét aztán végezzétek el a magatok papjánál. Ebben sem sértő, sem absurd, sem helytelen nincs.“

A polgári házasság különböző alakjai közül a kötelezőt ajánlja még az eddig mondottakon kívül egy igen fontos körülmény. A r. kath. papság hajlandó a polgári házasságot ágyasságnak tartani s e

hajlandósága ugyan követheti őt, bármily alakban hozassék is be a polgári házasság, de az is bizonyos, hogy társadalmi tekintetben nem mindegy, ha csak némelyek fognak polgári házasság által összeköttetni vagy általában minden házassulók. — Ha jövőben mindenk polgári házasságban élnek, a r. kath. papság minden kisebbitése mellett is meglesz a becse és méltósága annak, mert mindenki követeli, hogy házassága tiszteletben tartassék, ellenben az egyházilag összeesketettek a polgári házasságban élőkre könnyen alkalmazhatják papjaik becsmérő felfogását, azokat sérthetik és gunyolhatják és így a polgárok együttélése és nyugalma megzavartathatik, rázkódásoknak lehet kitéve.

Ha a polgári házasság kötelező formában törvény által életbe lép, elmulhatlanul szükségesnek ítéljük, hogy a házasság egyházilag megáldassék megszenteltessék. Amennyiben pedig a polgári házasság behozatala maga után vonandja az anyakönyveknek a polgári hatóságok által leendő vezetését, a mi lelkészeinknek a népes egyházakban tetemes jövedelemcsökkentést okoz, az igazságnál fogva megkivánjuk, hogy a törvényhozás méltányos kárpótlásban részesítse azokat.

Ha végre a polgári házasság törvény által be nem hozatnék, akkor az egyenlőség nevében követeljük, hogy a magyar protestáns egyház legalább mindazon jogokat élvezze, melyeket erdélyi testvéreink birnak, sőt megkövetelhetjük azt is, hogy a protestáns egyház mindazon jogokkal ruháztassék fel a házassági ügyekre nézve, melyekkel bármely egyház bir a hazában.

(Vége köv.)

Az állami főfelügyet és az autonomia.

Most, midőn a „Pontozatok“ szabályozni akarják az állam főfelügyeletének gyakorlását a prot. felekezeti iskolák felett, nem lesz felesleges a kérdést jogbölcseleti szempontból fejtegetni.

Az ember folytonosan tökéletesebb állapotra törekszik. E céljához eszközök kellene. Ez eszközöket egyedül előállítani senki sem képes, e tekintetben van az ember egymás segítségére utalva. Így áll elő a társadalom.

E célhoz vezető eszközök szellemiek és anyagiak. — Ezek ismét szétágaznak. Szellemi eszközök fajai: vallás, nevelés, oktatás stb.; anyagiak: földművelés, ipar stb. Ezeket nevezi a jogbölcselet művelődési köröknek, s mindegyik a szerint érdemel tekintélyt, a mint használ az embernek.

E különböző eszközök mind szükségesek. Az általános műveltségben a szerint nagy a hátrány, a mint egyik vagy másik kör erőtlenebb, kevésbé képes szolgálatni az ember számára az általa előállított eszközt.

Egyik vagy másik kör hátramaradásának oka pedig részint azon feltételek hiánya, melyek annak munkálódásához szükségesek, részint egyik körnek a másik feletti túlnyomó ereje, mely az elnyomottat alárendeltjeként szolgáltatásban tartja. — A feltételek hiánya ez, ha p. o. a szellemi körnek nincs saját munkálkodásához elég anyagi eszköze. Alárendeltségi állapot pedig az, ha az erősebb kör az elnyomottnak csak annyi munkásságot enged meg, a menyinyivel az ő javát előmozdíthatja, s többet nem.

A hátramaradás ez okainak elhárítása, s illetőleg azon lehetőség biztosítása, hogy minden kör megfelelhessen rendeltetésének, az állam dolga. — Egyedül e helyes viszony fentartására van hivatva az állam. Az állam aztán egyfelől visszaüzi a tulsulyra törekvést, s mindegyik körnek biztosítja az önállást, — ez az autonomia; másfelől mindegyik kört segíti a hiányzó feltételek megnyerésében, — itt jelenik meg az államsegély.

Az állam tehát semmi közvetlen felhasználható eszközök között nem nyújt*) az ember számára, s csak közvetítve azt munkálja, hogy a tökéletesedéshez szükséges eszközök előállíttassanak, s az emberek használatába juthassanak. Ha lehető volna, hogy a művelődési körök jól munkálkodjanak saját terükön: az államra nem is volna szükség.

De épen azon tény, miszerint az állam e munkássága nélkül a többiek között e helyes viszony felbomlik, fontossá s nélkülözhetlenné teszi az államot, ad nagy tekintélyt az államnak a többi körök felett. Hanem már túlzás azon felfogás, mely azt követeli, hogy az állam dolgozzék azon művelődési körök helyett az ember számára. Ez elv a Fourier stb. félszocializmus egy neme. Az államnak ilyenmő gondoskodása a többi körök helyett legalább is gyámkodás jellemű, s csak kiskorú nemzetnél gyakorolható; egyébként pedig ez által az állam épen tulsúly ama hibájába esnék, melytől ő maga őrizi a többieket. Ez egyenlőtlenség e körök között a nyugtalanság és forrongás fészke.

E fentebb jelzett hivatása az államnak a főfelügyeleti joga. —

A napi kérdés az, hogy miképen kell gyakorolnia az államnak e főfelügyeleti jogát? E kérdésveleje ugyan csak annyi, hogy miképen ismerheti fel az állam egyik vagy másik körnek egyfelől hiányzó feltételét, hogy segítsen, másfelől s a napi tárgy szerint különösen tulsulyra törekvését, hogy maga se tegyen oly lépést, melytől mint állami tulsulytól, a mi állami absolutizmus — félni lehessen.

Ez a követelmény, hogy az állam gondoskodjék és készen nyujtson mindent a polgárnak az ő kényelmes keleti pamlagára, az imperializmus maradványa, a római jog által behozott szellem kifolyása és azt mutatja, hogy az alkotmányos szellemben való munkálkodás érzeke még nem teljes, sok kívánni valót hagy fenn.

A főfelügyeletre vonatkozó ily törvények mellett egészen felesleges a képviselőház folyton együtt ülése. A képviselőház folyton együtt ülésének pedig azon alkotmányos rendeltetése van, hogy a körök szabad mozgalmait figyelemmel kísérvén, munkálja az államélet egészének s részeinek helyes fejlődését. A képviselőház e főrendeltetése oly fel-

*) Hát a pénzben nyujtott államsegély sem közvetlenül felhasználható eszköz?

ügyeleti törvények által meg van bénítva, mert akkor csak a törvény betöltése vagy megsértése lehet a kérdés, — a mi a törvénytörő, a végrehajtó hatalom dolga, — s nem az államélet fejlődése, — a mi a képviselőház ügyköre.

Ennélfogva a főfelügyet számára az aprózó törvény imperialisztikus szellemű, az alkotmányos érzék fejlődésére nézve akadályozó, sőt az alkotmányosság szellemével össze nem férő, és így elvetendő.

Meleg Gyula.

Nézetek a gymnáziumi oktatás reformja felett.

A jelen oktatásról.

Az oktatás külterjessége és egyoldalú volta.

(Folytatás.)

Hogy ez az egyoldalú történelem, melyet csak az újabb korbéli történet-buvárok kezdték az igazi egészséges irányban művelni, mily végzetszerűen folyhat be valamely nemzet fejlődésére, s hogy mily szembeszökőleg kiválik az időpont, mikor ez a befolyás megszűnik üdvös lenni, sőt veszélyessé lesz, arra világos példa a magyar nemzet.

Az 1848 előtti időkben a magyar nemzet alkotmányos önkormányzattal bírt ugyan, de éreznie kellett, hogy ennek dacára érdekei idegen érdekeknek voltak alárendelve, — hogy erőinek kifejtésében s a maga javára fordításában gátoltatott, — hogy legjobb törekvései felülről meghiusítottak: szóval nyomást szenvedett s még rosszabbtól félt. És akkor tanítottatott a magyar, különösen a protestáns tanintézetekben a történelem célzatos öntudattal, lelkesítő hévvel; s ugyanazon szellem hatotta át és vezérelte a jogi és theologiai oktatást is. De ugyanekkor a nemzetet tulajdonképen csak egy aránylag kis számú osztály képezte, a melynek volt kizárólagos feladata a nemzet érdekeinek megoltalmazása. Jogainak fentartása a hatalom ellenében, — s a melynek volt kizárólagos tiszte a törvényhozás, a közigazgatás és honvédelem. Mely osztálynak fiai tehát utalva voltak a politikai és katonai pályára; a mint hogy ezen kívül alig is vállalkoztak egyébire. Ekképen az öszhang iskola és élet között teljes volt, nevezetesen a között, mire a közéletnek első sorban szüksége volt, és a között, mit az iskola nyujtott. — A papi, orvosi és mérnöki pálya maradt a magát lassanként kinövő honoratior osztálynak; az ipar és kereskedés maradt az idegeneknek és köznépeknek; a földművelésre és közkatonaságra a magyar ember csak ugy született.

Midőn a bekövetkezett katasztrófák oda sodorták a világ folyását, hogy a magyar nemzet teljes parlamentáris önkormányzatot nyert, akkor egyszerre minden megváltozott. A nemzet nemcsak korlátozva nincs erőinek munkásságának kifejtésében, sőt magának kell elégnek lennie minden célra mind itthon, mind a külfölddel szemben. És a nemzet fiai utalva vannak, többé rem létező osztályok különbsége nélkül, hogy mintegy megosztotva a pályákon, arányos számmal legyen elég vállalkozó minden téren, minden irányban, — hogy egy pálya se maradjon elhagyatva miveletlenül, mely a közművelődésnek és közjólétnek szükséges kiegészítője, mig egyéb pályákat tulságosan eláraszt a versenyzők kelletlen sokasága, s hogy senki se legyen hasznos foglalkozás nélkül.

De a hagyományos történelmi szellem, melynek hibáit egykor hasznosokká, tehát észrevétlenné tették a viszonyok — ez a hagyományos szellem folyton uralkodik: és aggasztó a mint e hazában az értelmi anarchia nőtön nő.

Azonban a történelmi oktatásnak olyan a milyen sikerét is még inkább csökkentik az iskolai kézikönyvek, a melyek távol attól, hogy független felfogással egyenesen a tanuló ifjuság számára lennének egybeállítva és kidolgozva, s a tárgyhoz és célhoz méltó nyelven előadva: még szánva sem igen vannak többre, mint hogy minél több dolgot érintvén, minél tömöttebb, de itt annál kevésbé alkalmas kivonattát képezzék a már nagyon sokra vitt és sokra kiterjesztett történelmi irodalomnak. Minél fogva ez a történelem (mesének) elbeszélésnek szagatott, száraz és unalmas, tudományok kuszált, hézagos és felületes. Föltűnik e kézikönyvekben, hogy mind a felfogás, mind az összeállítás, mind pedig az előadás tekintetéből mily árnyékot vet az ó-kori rész, mely görög és római remekírók nyomán készült, az azt követő részekre.

Reál tantárgyak. Mennyiségtan, földrajz, természetrajz, vegytan, és természettan azok a tudományok, melyek iskoláinkban a reáltantárgyak czimén föl vannak véve, de olyképen, talán az egy mennyiségtan kivételével, hogy az által az oktatásnak inkább sikertelensége, mint sikere mozdítatik elő.

A hiba onnan ered, hogy az oktatási rendszer megalapítói, kik az oktatást a nyelvekre alapítják, a reál-tantárgyakat csak a kor ellenállhatatlan követelésének engedve, mintegy kénytelenségből foglalják be a rendszerbe, s nem fordítanak elég gondot arra, hogy ezeknek képző tulajdonságai miként fejtsenek ki s érvényesítsenek, — s hogy ezek hatása miként irányoztassék egybevágóan és tartassék összhangban a többi tantárgyakéval, — sőt úgy látszik, mint-ha elégtételt találnának abban, ha a siker hiánya nekik látszik igazat adni; — a szakférfiak pedig (kevésbé oktatók) elragadtatva tárgyuk szeretetétől és fontosságának érzetétől a nekik juttatott aránylag szűk térre beszorítják a teljes szaktudományt, vélvén, hogy a növendékek minél többet vesznek be abból, s minél kimerítőbb rendszerben, annál képzetebbek lesznek. Így áll be az a szerfeletti aránytalanság a tantárgyak sokfélesége, tartalmabeli tömötsége, az arra fordítható idő s a növendékek előkészültsége között, minélfogva mind a tehetségek fejlődése, mind az ismeretek szerzése hiányosan és egyoldalúsággal, többször zavarosan történik annyival inkább, mert a könyvből tanítás eredeti hibái itt a dolog természetéből folyólag a képtelenségig fokozódhatnak, mit egyedül az oktató módszere képes enyhíteni, de csak enyhíteni.

Valóban a tételeknek az a halmaza, mely ezen tantárgyak egyikének-egyikének czimén felőleltetik, arra a gyermekre emlékeztet, ki a vizparton kagylókat és kavicsokat válogatván, a bőség zavarában úgy megszédte magát, hogy gyűjteményét sem elméjével átfogni, sem testi erejével tovább vinni nem bírta.

A bajt növeli az a körülmény, miszerint most van java folyamatban e szakoknál az átmenet az avult, gépies és felszínen járó, eszmeszegény rendszertől elevebb, a tárgy mélyét nyomozó s eszmékben gazdagabb rendszerre; mely

átmenetnél a szélsőségbe csapás, valami természetes, de a mi az időelőttiséget és tulterhelést ezen új irányban nem kevésbé, vagy még inkább előidézhetheti.

Különösen csak a természettani oktatáshoz jegyzem még meg, hogy itt föltétlenül szükséges, hogy akár közvetítő kísérletek útján, akár a közvetlenül tapasztaltakra való emlékezés nyomán a jelenségek megfigyelésére s a mozzanatoknak szabatos és pontos számbavételére elegendő idő fordíttassék. E nélkül hibás ez az egész oktatás, különben bármily sok tüneményt mutasson is be, s bármennyi törvényre tanítsa is meg a növendéket. És ez az idő a kiszabott tananyaghoz mérve ma erősen hiányzik (még a reális-kolákban is); s az adott idő alig elégséges a kézikönyvnek értelmi megmagyarázásához és a pusztá feleltetéshez.

Hasonló hiányban szenved a földrajzi és természetrajzi, valamint a vegytani oktatás. Ha pedig még a nyelvezetre is ügyelünk, mely a reál-tantárgyaknál használtatik, akkor azt látjuk, hogy ezzel az oktatási rendszerrel míg a nyelvtannál a nyelv taníttatik tárgy nélkül, addig a reáltanoknál a tárgyak taníttatnak nyelv nélkül.

Itt érintem meg a rajzolás. — A szabadkézi rajzolás vonatkozás nélkül bármely tanulmányra, vagy az ismeretszerzésnek bármely ágára és módjára, egészen elszigetelten inkább mutattatik, mint taníttatik, s rendszeren rajzpéldányok után másolási kézgyakorlatból áll; minélfogva legfőlebb diletantismusra vezet s nagyon kétes valódi belső értékkel bír.

Szakrendszer, taneszközök. A jelen oktatási rendszernek alaptulajdonsága a közép-, sőt némileg a népiskolákba is bevitt szakrendszer; minek folytán az oktatási idő tantárgyanként órákra osztatik s az oktatók egyes szakokra (szakcsoportokra), tehát inkább a szaktudományra, mint az oktatás mesterségére képeztetnek és úgy alkalmaztatnak, hogy egy-egy osztályban 4—5, sőt több egyén is tanít. És e szerint magában a rendszerben gyökeredzik az a tény, hogy az iskolai oktatásnál nem az emberi megismerés természeti törvénye és az okszerű előkészítés lélektani alapelve, hanem a tudományok rendszere és teljessége tartatik szem előtt; s ekképen az a nézet érvényesül, miszerint a beadott és bevitt tananyag mennyisége mind az oktatói, mind a tanuló tudásnak és képességnek mértéke.

Garzó Imre
ny. tanár.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

A tiszántuli ref. középiskolai tanáregyesület közgyűlése.

(Folytatás.)

Géresi Kálmán szemlét olvasott fel a külföldi és hazai középiskolai tanügy múlt évi nevezetesebb mozzanatairól. Két jeles német tanügyi folyóirat nyomán részletesen ismertette különösen a német gymnáziumok tanrendszerét s a német tanférfiak körében nyilvánult újabb nézeteket. Érdekes részleteket hozott fel egyebek közt a latin nyelvtanítás terén feltűnt újabb mozzanatokról. Közelebbről ismertette a porosz gymnáziumok újabb szervezetét. Szólt a porosz-sziléziai tanárok gyűléséről s annak nevezetesebb tárgyairól. Ismertette az egyes gymnáziumokban követett tanmódszereket.

Tüzetesen szólott egyebek közt a felgymnáziumi vallástani-tásról, sőt bemutatott kivonatban egy gyakorlati bibliamagyarázati leczkét is, melyet — miután gyűlésünk egyik tárgya épen a gymnáziumi vallástanítás feletti eszmecsere volt — méltán alkalmoszerűnek tekinthetett s mely meggyőző bizonyítékul szolgált arra nézve, minő tudományos értéket s jellemképző hatást kölcsönözhet a vallástanításnak a bibliamagyarázat a felsőbb osztályokban. — Hazai tanügyi mozgalmainkra térve át, örömmel konstataálta, hogy a prot. középiskolai tanügy jelenleg nagyobb elismerésben és figyelemben részesül, mint a közelebb lefolyt években; feltüntetése azonban, hogy e figyelem és elismerés nem annyira a vallás-és közoktatásügyi minisztérium, mint a tanférfiak részéről mutatkozik, de épen ez a megnyugtató és biztató ránk nézve, s ez ösztönözhet, hogy tanügyünk emelkedését ne annyira a külső szervezeti intézkedések szaporítása, mint a belső tudományos érték nevelése s erősítése által igyekezzünk, tőlünk telhetőleg, előmozdítani. — Meleg szavakkal emlékezett meg befejezésül azon örvendetes jelenségről, hogy az „Országos középtanodai tanáregylet“ ez évi közgyűlését a debreczeni ref. főiskolában tartotta meg s ez által alkalmat szolgáltatott a más felekezeti s állami iskolai tanártársaknak arra, hogy iskolai ügyeinkkel s tanintézetek állapotával közelebbről is megismerkedhessenek.

Bokor József észrevételeket tett e szemlére. — Ugy találta, hogy a hazai nevezetesebb tanügyi mozzanatok helyett a német tanügyi folyóiratok ismertetésére fektette a főszűlyt, s a hazai tanügyi mozgalmakat nem veszi kellő figyelemben. — Kifogást tett különösebben a vallástanítási mutatványul felhozott bibliai történet ellen, azt állítva, hogy annak e szemlében nem lett volna helye. — Azt sem tartotta helyénvalónak, hogy a külföldről épen a német tanügyet ismertette különösebben, mintha csak germánizálni akart volna.

Géresi erre azt jegyezte meg, hogy a német tanügy nagyon megérdemli a vele való tüzetes foglalkozást; a „*Zeitschrift für österreichische Gymnasien*“ s a másik ismertett folyóirat tartalma sok hasznos paedagogiai tanulságot nyújt; az ezekkel való megismerkedés nem vezethet germánizálásra; a vallástanítási módszer gyakorlati ismertetését épen a gyűlés egyik tárgyával való szoros összefüggése miatt látta kívánatosnak; a hazai újabb tanügyi mozgalmak pedig közelebbről ismeretesek a gyűlés tagjai előtt s azokkal bővebben foglalkozni nem is tartotta elkerülhetetlenül szükségesnek, nem is volt ezuttal elég ideje.

Bokor József még egyszeri hozzá szólása s elnök közvetítő nézetnyilvánítása után napi rendre tért át a gyűlés. A jövő évi tanügyi szemle megtartására *Bokor József* szólítottatott fel, ki készséggel ajánlkozott is és ígéretet tett, hogy nemcsak a német, hanem az angol, francia és olasz tanügyi mozzanatokot is figyelemmel fogja kísérni s a hazai nevezetesebb mozzanatokkal együtt részletesen meg fogja ismertetni.

Ez után elnök *Szegedi Sándor* jelentvén, hogy az állandó bizottság megbízása az alapszabályok 13. §-a értelmében ezuttal lejárt, a többi tisztviselők és bizottsági tagok nevében is lemondott s az új bizottsági választás vezetésére korelnökül *Kiss Gusztáv*, korjegyzőül pedig *Katona Mihály* választatott.

Délután a főgymnázium helyiségeit, könyvtárát, természettani szertárát, természetrajzi muzeumát, földrajzi tantereit s egyes tantermeit tekintették meg az illető szaktanárok vezetése alatt a gyűlés tagjai s örömmel tapasztalták, hogy az intézet helyiségek és taneszközök tekintetében is megfelel a tanítás jogos igényeinek s biztos kilátást nyújt a folyton fokozódó kívánalmak mellett is a korszerű előrehaladásra.

Egyik tágasabb tanteremben *Vozári Gyula* tartott próbatanítást a magyar nyelvből mintegy 10 első osztályt végzett növendékekkel. — *Arany J.* „Mátyás anyja“ című költeményének olvastatása s tárgyi ismertetése mellett a mondatelemzés módszerét mutatta be gyakorlatilag, különös figyelmet fordítva egyebek közt annak feltüntetésére, miként kell tanítás közben az egész osztály figyelmét folytonosan ébren tartani. — Előadására *Szegedi Sándor*, *Gergely Károly*, *Varga Bálint* s többen tettek észrevételeket, melyekből kitűnt, hogy az anyanyelvtanításnak ezen bemutatott módszere, mely a tanárképző intézet gyakorló iskolájában új módszer néven ismeretes, a mi tanintézetekben lényegileg már régen meg van honosulva s a vásárhelyi gymnáziumi növendékek is épen e szerint a módszer szerint tanultak.

A gyűlés további folyamát *Kiss Gusztáv* korelnök nyitotta meg, kinek indítványára a lelépett elnöknek, tiszti karnak és bizottsági tagoknak az év fojytán tanusított buzgalmukért köszönet szavaztatott.

Azután a szavazatszedő küldöttség jelentése olvastatott fel, melyszerint *Szegedi Sándor* elnökké, *Gergely Károly* jegyzővé, *Osztér-lamm Ernő* pénztárnokká újra megválasztattak, a bizottság pedig következőleg alakult meg. Központi bizottsági tagokká lettek *Joó István*, *Nagy Pál*, *Géresi Kálmán*, *Beczner Frigyes*, *Tóth Sámuel*, *Békési Gyula*, *Tüdős János*, *Pápai Pál*, *Tóth József*, *Márk Pál*, vidéki bizottsági tagokká pedig *Futó Mihály*, *Szabó Sámuel*, *Györi Lajos*, *Kovács Imre*, *Katona Mihály*, *Bodolay László*, *Barkász Károly*, *Vozári Gyula*, *Kozma Sándor*, *Bokor Imre*, *Bokor József*, *Zolnay Károly*, *Homolya István*, *Kun Pál* és *Bihari Kálmán*.

(Vége köv.)

A debreczeni ref. egyházmegyei lelkeszi közértekezlet gyűlése.

A depr. ref. egyházmegyei lelkeszi közértekezlet f. évi július hó 3-ik napján tartotta meg közgyűlését a konyári Sóstón kevés tag jelenlétében. A három szakasz értekezlet közül a bárándi egy, a derecskei öt, a vértesi hét tag által volt képviselve. Ez utolsó értekezleti kör területéről egy világi tanácsbíró is szerencsétlenül bennünket megjelenésével. A távol maradottak meg nem jelenése okául — nem szeretvén és akarván ezt érdektelenségnek tulajdonítani — a vidéki tagokra nézve a szorgos munka időt s innen származhatott akadályokat, a teljesen hiányzó debreczeni tagokra nézve pedig azt sejtethetjük, — hogy az ép e napon Debreczenbe gyülekező országos tanáregyesületi tagok elfogadására felajánlt szükségök valósitása tartotta vissza őket. A tagoknak még mindég érkezhete reményében a gyűlés megnyitási órájának még egy órával megtoldása után az elnök *Nyiri Péter* esperest ur sajnálatát fejezve ki a meg

nem jelentek távolmaradása felett s a jelenlevőket őszinte szivességgel üdvözölve, — miután az alapszabály a gyűlés megtarthatásához szükséges szám iránt nem nyilatkozik — megnyitotta.

Az értekezleti gyűlés tárgyai a következők voltak:

1. Az egyes egyházak gondnoki számadásainak egyöntetűvé tétele céljából egy számadási minta készítésére, mely azután az elfogadás esetén az egyházmegyei közgyűlés által minden egyházban kötelezővé tétetnék — küldöttség nevezetett ki.

2. Nagy Pál tépei lelkész tagtárs Rohr K. „Der Sonntag, sein menschliches und göttliches Recht“ czimű érdekes művének IV-ik részét: *A vasárnap mai mikéntje* czim alatt, általa eszközölt fordításban olvasta fel. A figyelemkeltő, adatokban gazdag értekezés az ezt felolvasásra ajánlott derecskei kör indítványára kinyomatás s a nép közt terjesztés végett az egyházmegyei közgyűlésnek ajánlatni fog, megkeresendő levén a szerző e szándék valószínűsítéséhez beleegyezése megadásáért.

3. Nagy Lajos mikepércsi lelkész ur a „Der Beweis des Glaubens“ czimű folyóiratból Braun Gusztáv „*Elmélet és az imádkozás és természet törvényei felett*“ czimű értekezését olvasta fel szabad fordításu kivonatolásban.

4. A derecskei és vértesi kör egyező véleményére kimondta a közértekezlet, hogy azon eljárás, mely szerint némely lelkész más egyházhoz tartozó özvegyet, — annak keresztlevele nélkül, előbbi élettársa halotti bizonyítványa mellett s a hirdetési bizonyítványa, — melyben az illetőnek vallása is megszokott említett — megesket, helytelen s így a keresztlevél előmutatása ily esetben is követelendő, mint mely az illető korának s vallásának egyedül hiteles bizonyítéka, nem lehetvén ilyenül tekinteni a hirdetési bizonyítványt.

Ugyancsak helyeslését mondta ki a közértekezlet a derecskei kör ama megállapodására is, hogy az idegen vallásu nyugszöldös özvegyek életben létét, valamint azok özvegyi állapotát protestáns lelkész nem bizonyíthatja.

Valamint az ez esetre figyelmeztető vértesi kör véleménye szerint helytelenített azon eljárás is, mely szerint a csak hirdető, de nem eskető lelkésze által a völegénynek, követeltetik a más egyházba tartozó menyasszonytól keresztlevelének felmutatása.

5. Kimondatott az alsószabolcs-hajdukerületi lelkészi értekezletnek egy egyházkerületi egyetemes lelkészi értekezlet megvalósítása iránt közzé tett indítványához, közértekezletünknek azon feltétel alatt csatlakozása, hogy a létrejövendő egyetemes értekezlet gyűlései helyül Debreczen tüzessék ki.

6. Végül indítvány tétetett az iránt, hogy miután a debreczeni reform. egyházmegyében levő lelkészi állomások anyagi tekintetben nagy emelkedést nyertek, a most szolgáló lelkészi karnak a lelkészi gyámintézeti tőke növelésére évenként nagy terheltetéssel járó, évi felemelt befizetései által biztosított gyámintézeti osztalékoknál fogva — mely osztalék az 1880.—1-ik egyházi évtől egy magános özvegy részére 300, egy-egy árva részére 50—50 frtban van megállapítva oly formán, hogy az özvegy és árva évi segélypénze 500 frtnál felebb nem mehet, — az e gyámintézet ökéjének növelésére az egyes egyházak is pénztáraikból

járuljanak, nem a tőlük most befolyó csekélyebb mennyiségű összeggel, hanem legalább is a lelkészeik által teljesített évi befizetések felével. Az indítvány minden oldalról megvitatás és véleményezés végett az egyes értekezleti körökhöz rendeltetett áttétetni.

Egy jelen volt.

KÜLFÖLD.

Meghívás a vasárnapot megszentelők második nemzetközi nagy congressusára.

A nemzetközi szövetség genfi végrehajtó választmányától f. évi július hó 26-ik napján, a közelgő szept. hó 9 és 10-kén Bernben tartandó nemzetközi congressusra meghívó nyomott felszólítást kaptam postán Genfből, s a meghívó céljához képest sietek azt e becses lapban rövidletben közzétenni.

A felhívást tartalmazó nyomtatványnak négy része van. Az első rész a nemzetközi első congressusnak a helvét társaság által ez előtt három évvel, 1876-ban Genfben történt egybehívását s ott egy nemzetközi szövetség megalakulását adja elő; valamint szól ennek a continens messze. tartományaira azólta kiható nagy és sikeres működéseiről, amelyeket fényes és a szent munkára felbátorító tények igazolnak s bizonyítanak.

E munkának további növekedő s célhoz vezető sikerrel folytatására, különösen Európában a közvéleménynek a szent ügy részére leendő megnyerésére — mond a felhívó — legalkalmasabb eszköz: „*egy második nemzetközi congressus, mely ha Isten úgy akarja, a közelgő szept. 9 és 10 kén Bernben fog megtartatni.*“

Ennélfogva a nemzetközi szövetség végrehajtó választmányja meghívja a vasárnapi nyugalom minden pártolóit a nevezett ülésekre, melyeknek célja, hogy egymást kölcsönösen felvilágosítsuk azon eszközökről, melyek az elkezdett reformok folytatására, s az emberbaráti, társadalmi és keresztényi elvek népszerűsítésére a legalkalmasabbak, mely elvek, ha nem orvosolják is meg a jelen társadalom minden bajait, a jólétre, az egyén és család vallásos életére, valamint a nemzetek előhaladására multhatatlanul megkívánatnak.

Majd alább felemlítik, hogy örömmel teendik sőt kötelességöknek ismerik a megjelenőknek, főkép a küldötteknek vendégeül elfogadásáról gondoskodni.

A congressust rendező 20 tagu választmány elnöke a nemzetközi szövetség elnöke: Lombard Sándor, — titkára a nemzetközi szövetség titkára: Deluz.

A felhívó második része: a congressus üléseinek programja. E szerint:

Hétfőn, szept. 8-án 8 órakor este. *A sütők-Boulangers-hotelében* ismerkedési estély. — A tagok elfogadása s étkezés. —

Kedden, szept. 9-én 10 órakor d. e. *A francia templomban.* Ének. Lombard S. elnök megnyitó beszéde. — Ének. Büren Ottó, berni törvényhatósági elnök beszéde. Ének. — Deluz titkár előadása a szövetség végrehajtó választmány működéseiről.

3 órakor d. u. *A városi hotelben, a nagy tanács termé-*

ben. A vallási választmány működései és a vasárnapot illető kérdésnek különböző országokban 1876. óta történt előhaladása. Előadja *Jaccard*, zürichi lelkész. A küldöttek felszólalásai.

5 órákor d. u. *A nagy tanács termében*. A vasárnap egészség fentartási szempontból. Előadó: Dr. *Mandach* Schaffhausenből. Szabad vita.

8 órákor este. *Az erkélynél*. (Plate-forme). A congressus tagjai részére rendezett estély; orgona-verseny; felfrissítés.

Szerdán, szept. 10-én. 9 órákor d. e. *A városi kis teremben*. Zártülés a tagok között.

10 órákor. *A nagy teremben*. A vasárnap társadalmi és erkölcsi szempontból. Előadó; *Kohr* K. berni lelkész. — A vasárnap és a katonai szolgálat. Előadó: *Ochsenbein* tábornok. Szabad vita.

3. órákor d. u. *A nagy teremben*. A vasárnap némely közszolgálatokhoz viszonyítva, különösen a vasutakat illetőleg. — Előadó: *Chaslér*, lausannei mérnök. Szabad vita.

5 órákor d. u. *A nagy teremben*. A vasárnapi munka és a nagy iparok. Előadó: *Graffenried* G. Bernből. — A legalkalmasabb nap a munkások fizetésére. Előadó: *Lauterburg*, berni mérnök. Szabad vita.

7 $\frac{1}{2}$ órákor este. *A kaszinó melletti kápolnában*. Népszerű értekezés, különböző szónokok által, francziául.

7 $\frac{1}{2}$ órákor este. *A franczia templomban*. Ének. Népszerű értekezés, különböző szónokok által, németül.

Ezután jön a sajtóképen meghívó levél, melyet mint-hogy igen rövid s nem sok helyet igényel, egészen lefordítok.

Genf, 1879. július hó.

Uram!

Van szerencsénk önnel közölni a fentebbi felhívást és programmot. Mint ön látja, egy, a legközelebbi szept. 9 és 10-én összejövendő congressus van szóban, és önt az azon való személyes megjelenésre meghívjuk.

Felesleges az ott tárgyalandó dolgok fontosságát ön előtt fejtegetni; ezért bátorodunk reményleni, hogy ön minden lehetőt megtesz, hogy jelenlétével üléseinket megtisztelje. —

Legyen szives, alkalmileg, e jelen körlevelet másokkal is közölni, s fogadja, Uram, szives üdvözetünket.

A congressust rendező választmány.

Ez után következik a congressus üléseinek szabálya hét pontban így:

1. Az ülések nyilvánosak. Mégis akik azokban részt venni óhajtanak, felszólíttatnak, hogy a titkárságnál irassák be magukat, a hol részökre tagsági jegy fog adatni. — A hölgyek ezen formáság alól felmentetnek, s számukra külön helyek tartatnak fenn.

2. Minden ülésnek egy elnöke, két alelnöke és két titkára leend.

Minden jeggyel ellátott tag, ki a napi renden levő tárgyhöz szólani akar, tartozik erről az ülés elnökét tudósítani s névjegyét annak átadni. Az elnök szót enged a beírás rendje szerint s úgy amint az idő engedi. Egy szónok sem beszélhet tovább tiz percnél az elnök különös felhatalmazása nélkül. E rendelet az előadókat nem illeti.

4. Jóllehet elsöben a német, azután a franczia nyelv leend a congressus hivatalos nyelve, mégis a németül tartott beszédek s előadások, a mennyire lehetséges, röviden francziául is előterjesztetnek és megfordítva. Az angolul és olaszul mondottakat a választmány tolmácsolja. Minden szó-

noknak be kell adni a titkárhoz beszéde szövegét vagy tartalmát.

5. Szavazás alá bocsátást igénylő bármely előterjesztés szavazásra csupán a választmányi büro helyben hagyásával bocsátatik, melylyel azt az ülések meguyítása előtt legalább két nappal közölni kell. A szövetség alapelvei vita tárgyává nem tétethetnek.

6. Programmon kívüli értekezlet s egyesület minden kérése a különböző nemzetiségek és a congressus legalább három tagja által, alkalmas időben, a választmányi bürohoz intézendő.

7. A fentebb kijelölt határokon belől a szónokoknak minden, a jörenddel és a mások véleménye tiszteletben tartásával megegyező teljes szabadság van engedve.

Végül megjegyeztetik, hogy a válaszlevelek a szövetség titkárához. Genfben, Carouge-utcza, 43. sz. (au Secrétaire de la Fédération . . . reute de Carouge, 43. á Genève), az elszállásolást illető kérdések pedig egyenesen, és sept. 4-ke előtt, Wurstemberger-Steiger urhoz Bernbe, nagyutca, 172. sz. intézendők.

Szept. 8-tól 11-ig bezárólag minden közlések Bernben a sütők hótelében a congressus titkári hivatalához, mely 9 órától délig és 2 órától 5-ig nyitva leend, beküldendők.

Kis-Marja, 1879. jul. 31.

Könyves János.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Megjelent könyvek. 1. Német Irodalmi olvasmányok kézikönyve, készítette Kun Pál. Kiadja a sárospataki „Irodalmi kör“. A főiskola költségén. — Sárospatak, nyomat. Steinfeld Béla a ref. főiskola betűivel. 1879. Ára az 516 lapra terjedő műnek füzve 2 frt 67 kr. A mű készítésében a cél az volt, hogy a művelt magyar ifju a mai német irodalom megismertetésére vezetessék a gymnasiumokban s így alapot nyerjen, hogy később ha körülményei, hajlamai, tanulmányai követelik, a régi irodalommal is foglalkozhassék. — Az olvasmányok 28 szerző műveiből vannak kiválogatva, de legtöbb szemelvény vétetett Lessing, Goethe és Schiller műveiből. Minden szerző rövid magyar életrajzának előbocsátása után következnek a műveiből vett szemelvények. Kötött és kötetlen irálynemek tarka bőségben, helyes megválasztással váltakoznak az olvasó könyvben. Az olvasmányok részint latin, részint tört sarku betűkkel vannak nyomtatva, hogy az ifjuság mindkettő olvasásában gyakorolhassa magát. — Ohajtanánk e műre alapos, részletekig menő bírálatot közölni. *A nagy gonddal szerkesztett olvasó könyvet* addig is melegen ajánljuk a gymnasium s általában a középiskolai tanférfiaknak figyelmébe.

A Keresztyén Anyaszentegyház Története, protestáns iskolák számára. Irta Pálfy József lelkész és hittanár a soproni ev. tanítóképezde igazgatója. Negyedik javított kiadás. Budapest. Kiadja Kókay Lajos. 1879. A 186 lapnyi mű ára 90 kr. A mű három részre van osztva. Az I. rész Krisztus urunk születésétől a hitjavításig, a II. rész a hitjavítás-tól korunkig fejtegeti a ker. egyház történetét. A III. r. a protestáns egyház történetét Magyarhonban (sic) adja elő. Ez utóbbi rész a műnek mintegy harmadát teszi. Szerző nem mondja meg, hogy milyen iskolák számára írta e művet, de úgy látszik felső nép- és polgári iskolák valamint gymnasiumi alsóbb osztályok számára szerkesztette. Egyébiránt tanítóképezdekben is használható az. Nyelve könnyed, világos, s általában szerencsésen készült munka az.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Bekési Gyula.